

آزمون حضوری

شماره دو

تجربہ | ریاضی | انسانی

رشته انسانی
پایه یازدهم

مرورنامه آزمون آزمایشی خیلی سبز

نام درس	مباحث	از صفحه	تا صفحه	مؤلف	ویراستار
تاریخ	درس ۱ تا ۵ صفحه ۱ تا ۵۲	۲	۸	علیرضا کاهیدوند	وجیهه سادات مالوآجردی

فصل اول: درس‌های ۱ و ۲

درس اول: منابع پژوهش در تاریخ اسلامی و ایران اسلامی

انواع منابع تاریخی از ظهور اسلام تا پایان عصر صفوی

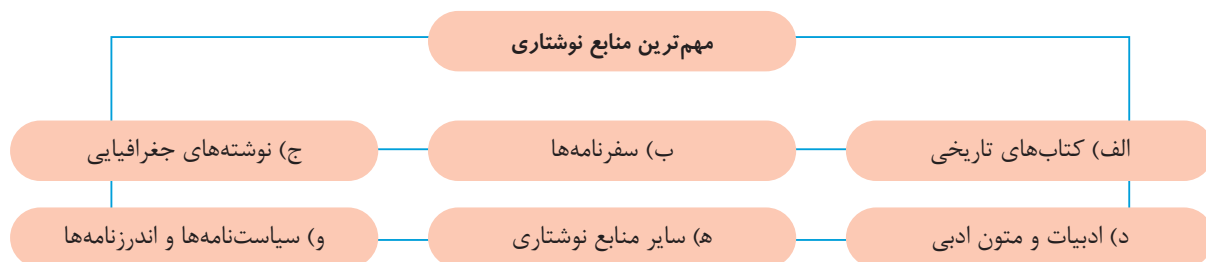
آثار باقی‌مانده از این دوره هم، مانند عصر باستان از دو گونه غیرنوشتاری و نوشتاری برخوردار است که در ادامه بیشتر درباره‌شان توضیح می‌دهیم.

۱. منابع غیرنوشتاری

این منابع مکتوب نیستند و به سه دسته تقسیم می‌شوند: ۱) محوطه‌ها و بناهای تاریخی ۲) ابزارها و وسایل دست‌ساخته ۳) آثار شفاهی

۲. مراجع و منابع نوشتاری

منابع نوشتاری موجود از دوره مورد بررسی، بسیار متنوع است که کتاب درسی برایتان پنج مورد از مهم‌ترینشان را ذکر کرده است.

الف) کتاب‌های تاریخی:

انواع کتاب‌های تاریخی		
نوع	معرفی و ویژگی	نمونه
تاریخ‌های عمومی	<ul style="list-style-type: none"> آغاز: از قرن سوم تا اواخر عصر قاجار موضوع: ذکر تاریخ جهان از آفرینش عالم، توضیح زندگی حضرت آدم و پیامبران، روایت تاریخ اساطیری ایران از کیومرث تا پایان دوره ساسانیان، رویدادهای تاریخ اسلام و سلسله‌های ایرانی تا زمان حیات مؤلف 	تاریخ طبری اثر محمد بن جریر طبری
تاریخ‌های محلی	<ul style="list-style-type: none"> یکی از گنجینه‌های مهم اطلاعات سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و ... انگیزه اصلی مورخان از تألیف به این سبک: ۱) ثبت و ضبط رویدادهای تاریخی ۲) بیان ویژگی‌های جغرافیایی و اقتصادی ۳) نوشتن زندگی‌نامه مفاخر و مشاهیر محلی 	تاریخ سیستان از مؤلفی ناشناخته درباره سیستان از دوران قدیم تا سال ۷۲۵ ق.
تاریخ‌های سلسله‌ای	<ul style="list-style-type: none"> پیوند با تاریخ‌نویسی محلی در اثر گسترش این نوع تاریخ‌نویسی در میان سلسله‌های محلی از تاریخ‌نگاری‌های مورد علاقه شاهان و حاکمان بزرگ و کوچک تشویق ادبا و دانشمندان توسط این حاکمان به تدوین تاریخ‌های سلسله‌ای برای ثبت و ضبط رویدادهای دوران خود 	تاریخ بیهقی از مشهورترین تاریخ‌های سلسله‌ای در تاریخ غزنویان
تک‌نگاری‌ها	<ul style="list-style-type: none"> آغاز: از دوره تیموری به بعد ثبت و ضبط تاریخ زندگی فرمانروایان - به دستور خودشان - به صورت متمرکز و ویژه 	عجائب‌المقدور فی نوائب تیمور اثر ابن‌عرب‌شاه درباره زندگی تیمور
تاریخ‌های منظوم	<ul style="list-style-type: none"> پیشینهٔ پرسابقه سرودن منظومه‌های حماسی و تاریخی در ایران و رواج و رونق بسیار آن در دوره مغولان سبک اثر: سرایش رویدادهای تاریخی به صورت شعر 	شاهنامه فردوسی (حماسی - تاریخی)

(ب) سفرنامه‌ها:

سفرنامه‌ها اطلاعات مفیدی از زندگی اجتماعی مردم ایران ارائه می‌دهند که در دیگر منابع کمتر دیده می‌شوند. بسیاری از جهانگردان گنجینه‌ای از اخبار و اطلاعات بسیار باارزش از تاریخ اجتماعی، فرهنگی و جغرافیای تاریخی سرزمین‌هایی را که دیده‌اند از جمله ایران، به صورت سفرنامه ارائه داده‌اند.

(ج) نوشته‌های جغرافیایی:

نوشته‌های جغرافیایی اطلاعات بسیاری مهمی دربارهٔ آداب و رسوم، فرهنگ، نوع معیشت، آب‌وهوا، وضعیت اقتصادی، وضعیت نظامی و راه‌ها، کالاها و ... ارائه می‌دهند. کتاب‌هایی با عنوان مشترک **المسالك و الممالك** که توسط نویسندگان مختلفی مثل ابن خردادبه نوشته شده‌اند، از این گونه‌اند.

(د) ادبیات و متون ادبی:

اشعار و نوشته‌های ادبی منشور در هر دوره، مانند آینده‌ای تمام‌نما رویدادهای آن دوره را به مورخان نشان می‌دهد.
دیوان حافظ، گلستان و بوستان سعدی و اشعار انوری - که در قصیده‌نامهٔ اهل خراسان اوضاع سیاسی و اجتماعی زمانه‌اش، یعنی دورهٔ سلجوقی را نقد می‌کند - مصادیقی از این گونه منابع هستند.

(ه) سیاست‌نامه‌ها و اندرزنامه‌ها:

سیاست‌نامه‌ها: شیوهٔ کشورداری، اقتصادی، نظامی و فرهنگی / مثال: سیاست‌نامهٔ خواجه نظام‌الملک که وزیر مقتدر دربار سلجوقی در دوران آل‌بارسلان و ملک‌شاه بود، یکی از برجسته‌ترین این آثار است.

اندرزنامه‌ها: اخلاق کشورداری و مناسبات اخلاقی فرمانروا و مردم / مثال: قابوس‌نامهٔ عنصرالمعالی در قرن پنجم هجری، از نمونه‌های مشهور آن است.

(و) سایر منابع نوشتاری:

منابع نوشتاری، طیف گسترده‌ای دارد و فقط شامل کتاب‌ها نمی‌شود؛ بلکه به طور کل هر چیزی که رویش متنی نوشته شده باشد، جزء این دسته است. مثل طبقات، انساب، سکه‌ها و ...

درس دوم: روش پژوهش در تاریخ؛ بررسی و سنجش اعتبار شواهد و مدارک

نقد یک خبر تاریخی به چه معناست؟

مهم‌ترین رسالت مورخان، تلاش برای فهم دقیق رویدادهای گذشته است. در گذشته مورخان برای تشخیص و تعیین اصالت اخبار و اسناد (شواهد و مدارک) یک رویداد تاریخی، روش‌ها و فنونی را به کار می‌بردند که برخی از آن‌ها تا به امروز کاربرد دارند.

نکته

مورخان وقتی با گزارش تاریخی روبه‌رو می‌شوند، آن را اعتبارسنجی می‌کنند و به اصطلاح به نقد آن می‌پردازند؛ نقد یک خبر تاریخی در حقیقت همان اعتبارسنجی و بررسی اصالت خبر است.

معیارهای سنجش اعتبار خبر تاریخی

معیارهای سنجش اعتبار خبر تاریخی

(ب) نقد گزارش تاریخی

(الف) نقد راوی

(الف) سنجش اعتبار و نقد راوی: (۱) ویژگی‌های هویتی راوی (۲) علایق و انگیزه‌های راوی (۳) تعیین فاصلهٔ زمانی و مکانی راوی با خبر
(ب) سنجش اعتبار و نقد و بررسی گزارش‌ها و منابع تاریخی:

روش‌های نقد خبر تاریخی

انواع	توضیحات
(۱) مطابقت با عقل	<ul style="list-style-type: none"> یکی از مهم‌ترین و مؤثرترین معیارهای سنجش درستی یا نادرستی یک خبر، بررسی مطابقت یا عدم مطابقت با عقل است. مورخانی مثل یعقوبی، مقدسی، ابن مسکویه، بیهقی و ابن اسفندیار عدم مطابقت یک روایت تاریخی با عقل را دلیلی بر بطلان و نادرستی آن می‌دانستند.
(۲) مقایسه با سایر منابع و شواهد	<ul style="list-style-type: none"> مقایسه و مطابقت یک خبر تاریخی با سایر منابع نظیر اطلاعات مندرج در سایر کتب تاریخی و یا برخی منابع موازی مثل نسب‌نامه‌ها، سفرنامه‌ها، دیوان‌های اشعار، متون جغرافیایی و ... روشی سودمند برای تعیین اعتبار اخبار و اسناد است.
(۳) مطابقت با نتایج تحقیقات باستان‌شناسی	<ul style="list-style-type: none"> نتایج تحقیقات باستان‌شناسی بر روی محوطه‌ها، بناها و آثار گوناگون تاریخی به مورخان کمک می‌کند که اخبار و مندرجات کتاب‌های تاریخی را به دقت بررسی کنند.
(۴) سنجش گزارش‌ها براساس زمان و مکان	<ul style="list-style-type: none"> زمان و مکان، دو رکن مهم یک رویداد تاریخی محسوب می‌شوند. خبر و روایتی که فاقد زمان و مکان باشد، اصالت و اعتبار لازم را ندارد.
(۵) اعتبارسنجی با تکیه بر علوم تجربی	<ul style="list-style-type: none"> امروزه پیشرفت علمی مثل شیمی، زیست‌شناسی، فیزیک و پزشکی و ابداع روش‌ها و ابزارهای مدرن نقش بسزایی در تعیین اصالت و اعتبار اسناد تاریخی دارند. همخوانی یا عدم همخوانی یافته‌های این دانش‌ها با داده‌های تاریخی می‌تواند روش مفیدی در تعیین اصالت گزارش‌های تاریخی باشد و یا در اعتبار آن‌ها تردید ایجاد کند.
(۶) اعتبارسنجی به کمک دستاوردهای سایر علوم انسانی	<ul style="list-style-type: none"> اطلاعاتی که از سایر علوم انسانی مثل روان‌شناسی، جامعه‌شناسی و ... به دست می‌آید، می‌تواند مورخان را در تعیین اصالت اخبار و منابع تاریخی کمک کند. امروزه بهره‌برداری از دستاوردهای مطالعات بین رشته‌ای در جهان رو به افزایش است.

انواع روش‌های تاریخ‌نگاری

در مرورنامه اول پایه دهم، گفتیم که تاریخ‌نگاری در دوره اسلام بیشتر ناظر بر وقایع سیاسی و ثبت و ضبط شرح حال فرمانروا بود؛ حالا این‌جا با شیوه تاریخ‌نگاری مورخان مسلمان در طول زمان آشنا می‌شوید.

انواع روش‌های تاریخ‌نگاری

تاریخ‌نگاری روایی ← روایت بدون دخل و تصرف و تحلیل ← معروف‌ترین چهره: طبری

تاریخ‌نگاری ترکیبی ← گزینش و گزارش ← معروف‌ترین چهره: بلاذری و دینوری

تاریخ‌نگاری تحلیلی ← تحلیل آثار و پیامدهای رویدادها ← معروف‌ترین چهره: بیهقی و مسعودی

روش سال‌شماری ← ذکر حوادث و براساس سال وقوع ← معروف‌ترین چهره: طبری

روش موضوعی ← ذکر یک موضوع خاص ← معروف‌ترین چهره: مسعودی

♦♦ درس ۳: اسلام در مکه ♦♦

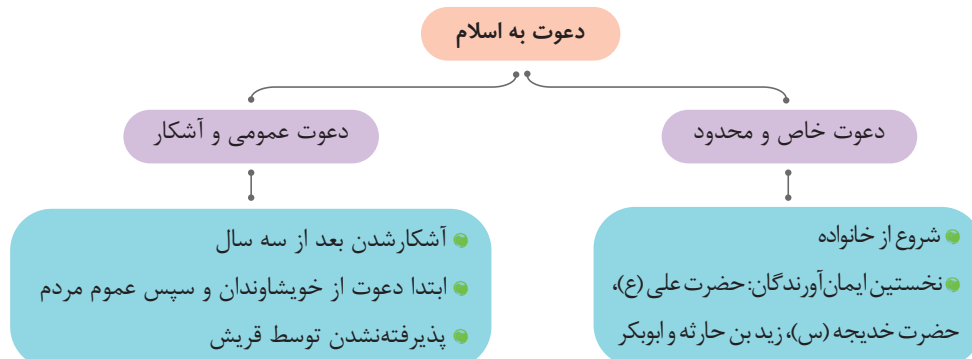
– شبه جزیره عربستان در آستانه ظهور اسلام –

برای این که بتوانید به خوبی با وضعیت جغرافیایی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی شبه جزیره عربستان تا پیش از ظهور اسلام آشنا شوید، لازم است تا نیم نگاهی به جدول زیر بیندازید. این جدول شامل مهم ترین نکات مربوط به موضوعاتی است که مطرح کردیم.

ابعاد	توضیحات
جغرافیا	<ul style="list-style-type: none"> دارای آب و هوای گرم و خشک واقع در جنوب و جنوب غربی فلات ایران مسکن دیرینه اعراب
نظام اجتماعی	<ul style="list-style-type: none"> برقراری زندگی قبیله ای و چادرنشینی قبیله (واحد اجتماعی و سیاسی مستقل و متشکل از افرادی دارای نیای مشترک و پیوند خونی) ارزش های قبیله: افتخار به نسب، احترام به روابط خویشاوندی، اطاعت بی چون و چرا، وابستگی شدید به قبیله خصیلت های اخلاقی: شجاعت، مهمان نوازی، سخاوت، مروت، استقامت در برابر سختی ها ویژگی ها: منزلت پایین زن، ارزش بودن نیروی جنگاوری، آرزوی داشتن فرزند پسر، افتخار به پدران خود و نه مادران معنای جاهلیت: دلالت بر فرهنگ و اخلاق خشن، گستاخ، کینه توزی و تعصبات قبیله ای
سیاست و حکومت	<ul style="list-style-type: none"> عدم وجود حکومت فراگیر و پراکندگی قبایل نفوذ بالای قبیله قریش: (۱) در اختیار داشتن اداره کعبه (۲) تجارت با سرزمین های مختلف
اقتصاد و معیشت	<ul style="list-style-type: none"> پرورش تعدادی بز، شتر و راهزنی وضعیت بهتر تجارت مرکز اصلی بازرگانی: قرارگیری مکه بر سر راه یمن به شام
فرهنگ و هنر	<ul style="list-style-type: none"> عدم توجه به علم و دانش شعر و شاعری، برجسته ترین دستاورد فرهنگی
دین و اعتقادات	<ul style="list-style-type: none"> رواج بت پرستی حضور حنفا، کسانی که پیرو حضرت ابراهیم (ع) بودند و از پرستش بت ها و خوردن گوشت قربانی آن ها امتناع می کردند. حضور یهودیان، مسیحیان، زرتشتیان و مانویان اعتقاد برخی از اعراب به الله، به عنوان آفریننده جهان

– بعثت حضرت محمد (ص) و دعوت به اسلام –

در ۲۷ رجب یا به روایتی در رمضان سالی که پیامبر به چهل سالگی رسیدند، فرشته وحی در غار حرا بر ایشان ظاهر و با نزول نخستین آیات سوره علق ایشان به پیامبری و رسالت الهی مبعوث شدند و پس از آن، دوران دعوت خاص و محدود و عمومی و آشکار آغاز شد.

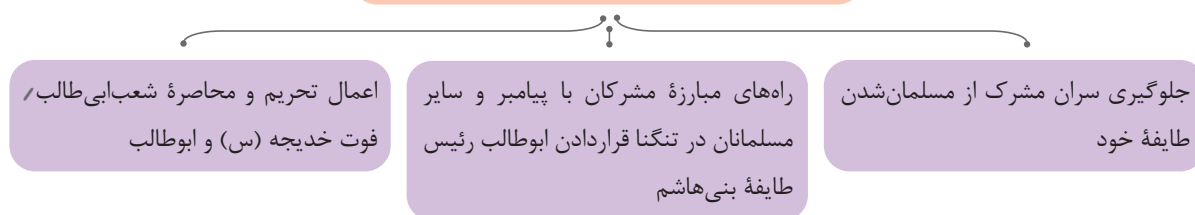

– مخالفت و دشمنی سران مشرک با اسلام –

- اگر به خاطر داشته باشید، مشرکان و سران قریش با پیامبر به مخالفت برخاستند. علت چه بود؟
- (۱) احساسات دینی و اعتقادی بت پرستان (علت ظاهری)
- (۲) بیم از متزلزل شدن موقعیت تجاری و سیاسی (علت اصلی از منظر قرآن)
- دشمنی و درگیری مشرکان با اشخاصی مانند پیامبر (ص) و دیگر مسلمانان که از طایفه و قبیله نیرومندی (بنی هاشم) بودند، چندان آسان نبود ^{زیرا} ← ممکن بود تعصبات قبیله‌ای برانگیزد و باعث ایجاد جنگ و خونریزی شود.

راه‌های مبارزه مشرکان با پیامبر (ص) و سایر مسلمانان

– در اندیشه پایگاهی جدید برای اسلام –

- با فوت ابوطالب و حضرت خدیجه (س) و به دنبال تشدید آزار مشرکان، گسترش دعوت اسلام در مکه با موانع اساسی روبه‌رو شد. در چنین شرایطی رسول خدا (ص) راهی طائف شد.
- مردم طائف که با سران قریش و مکه ارتباطاتی داشتند، از حضرت استقبال نکردند و ایشان را از شهر خویش راندند.
- پیامبر (ص) هم با استفاده از سنت حق جوار به مکه بازگشت تا این که تعدادی از مردم یثرب (مدینه) در خلال سفر حج ایمان آوردند و زمینه‌ساز هجرت تاریخی پیامبر (ص) به شهرشان شدند.

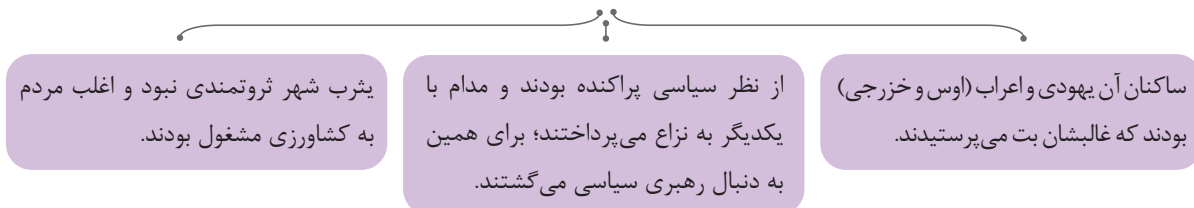

♦♦ درس ۴: امت و حکومت نبوی در مدینه ♦♦

– مدینه و ساکنانش هنگام هجرت –

● مدینه پیش از هجرت پیامبر به آن شهر یثرب نام داشت. در نمودار زیر با وضعیت یثرب آشنا می‌شوید:

وضعیت شهر یثرب پیش از هجرت پیامبر

– هجرت پیامبر (ص) و پیروان اسلام از مکه به مدینه –

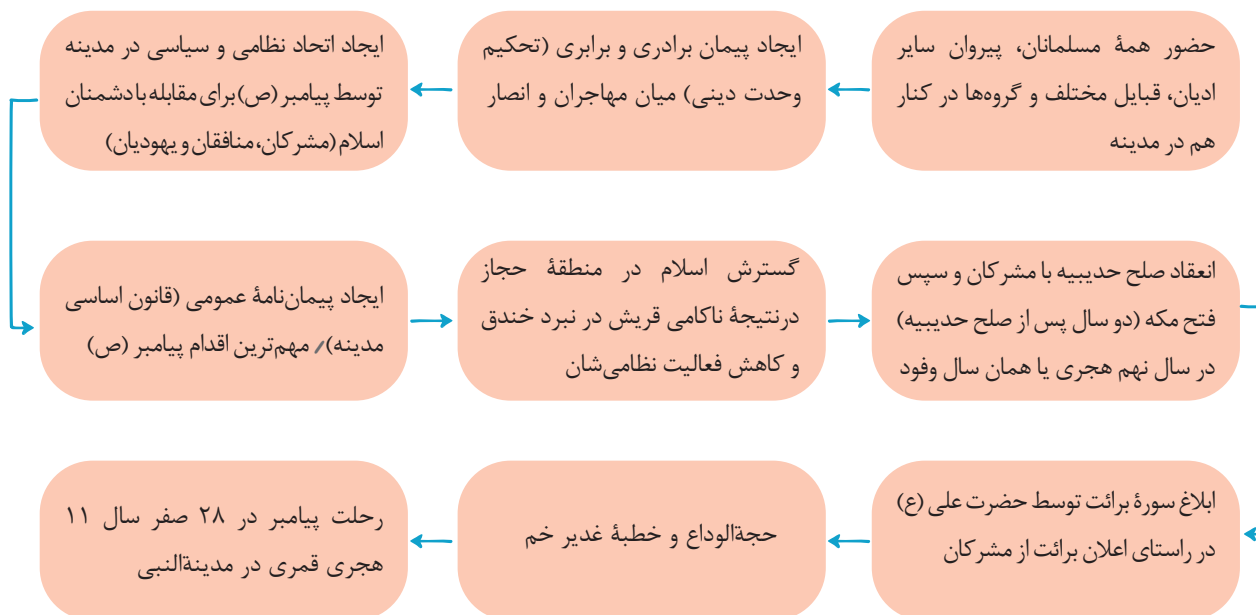
● پیامبر (ص) سال ۱۱ بعثت، ۶ نفر از مردم یثرب را که برای انجام مراسم حج به مکه آمده بودند، به اسلام دعوت کرد. آن‌ها مسلمان شدند و پس از بازگشت به شهر خود، به تبلیغ اسلام پرداختند.

پیما ^ن عقبه ^۱ اول	سال ۱۲ بعثت ۱۲ مرد یثربی هنگام مراسم حج در مکانی موسوم به عقبه در منا با پیامبر (ص) بیعت کردند.
پیما ^ن عقبه ^۲ دوم	● سال ۱۳ بعثت در مراسم حج ۷۳ مرد و دو زن از اهالی یثرب در عقبه با رسول خدا پیمان بستند. ● دلیل اهمیت: بیانگر نفوذ و گسترش چشمگیر اسلام در یثرب بود؛ به دلیل حضور قبیله‌های مختلف به‌ویژه اوس و خزرج

● بنابراین با پیمان عقبه^۲ دوم، یثرب به پایگاهی امن برای پیامبر و اسلام تبدیل شد و ایشان به این شهر هجرت کردند.

– تشکیل امت و حکومت نبوی –

در پی سکونت پیامبر (ص) و مهاجران در مدینه، اجتماعی از مسلمانان در این شهر به وجود آمد. در نمودارهای زیر، به ترتیب با چگونگی شکل‌گیری نظام اجتماعی مدینه و حکومت اسلامی و نیز مواجهه با دشمنان و فتح مکه آشنا می‌شوید.

♦♦ درس ۵: تثبیت و گسترش اسلام در دوران خلفای نخستین ♦♦

– جانشینی رسول خدا (ص) و شکل‌گیری خلافت –

- هنگامی که علی (ع) و بنی‌هاشم مشغول برگزاری مراسم تدفین پیامبر بودند، برخی از مهاجران و گروهی از انصار در مکانی به نام سقیفه بنی‌ساعده درباره تعیین خلیفه رسول خدا (ص)، گمانه‌زنی می‌کردند.
- به خلفایی که بلافاصله پس از رحلت رسول خدا (ص) رهبری جامعه اسلام را بر عهده گرفتند، **خلفای راشدین** می‌گویند. برای آشنایی بیشتر با ایشان، به جدول زیر توجه کنید.

خلیفه	سال‌های خلافت	رویداد مهم
ابوبکر	۱۱ ق – ۱۳ ق	مقابله با مرتدان و پیامبران دروغین / ماجرای سقیفه بنی‌ساعده
عمر بن خطاب	۲۳ ق – ۱۳ ق	انتخاب از طریق وصیت‌نامه / فتوحات
عثمان بن عفان	۳۵ ق – ۲۳ ق	انتخاب از طریق شورای شش‌نفره / قتل به دلیل روش غلط خلافت
علی (ع)	۴۰ ق – ۳۵ ق	انتقال مرکز خلافت به کوفه / مقابله با مخالفانی مثل معاویه
حسن (ع)	۴۰ ق	صلح با معاویه / کناره‌گیری از خلافت / قتل به فرمان معاویه

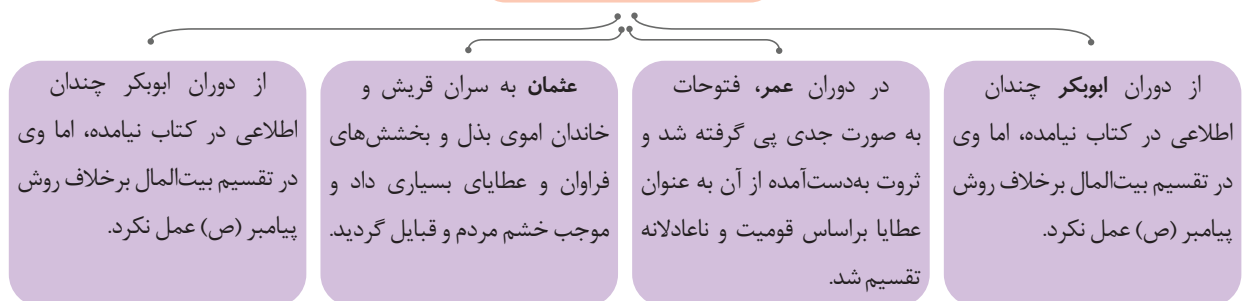
– اوضاع اجتماعی دوران خلفای نخستین (راشدین) –

- ابوبکر و عمر تا حدی تلاش کردند تا عدالت در جامعه رعایت شود، ولی در دوران خلیفه سوم، به دلیل بذل و بخشش‌های وی به خاندان اموی (خاندان خود) نارضایتی در میان مسلمانان ایجاد گردید و اختلافات بالا گرفت و تعصبات قومی و قبیله‌ای بار دیگر در جامعه اسلامی سر باز کرد.
- در دوران علی (ع) هم جنگ‌های متعدد با مخالفان (جمل، صفین و نهروان) موجب پیدایش: (۱) تأثیرات اجتماعی نامطلوب و (۲) رقابت منطقه‌ای میان عراق و شام گردید.

– تحولات اقتصادی دوران خلفای نخستین (راشدین) –

- به نمودار زیر خوب توجه کنید:

اقتصاد دوران خلفای نخستین

– فتوحات مسلمانان و گسترش اسلام –

- آغاز لشکرکشی‌ها: اواخر خلافت ابوبکر / پایان لشکرکشی‌ها: پایان خلافت عثمان / نتیجه: سرزمین‌های ایران، شام و مصر فتح شد و اسلام به تدریج در آن سرزمین‌ها گسترش یافت.
- آثار و پیامدهای فتوحات: (۱) سیاسی: گسترش قلمرو خلافت (۲) اقتصادی: کسب ثروت فراوان (۳) دینی و فرهنگی: گسترش اسلام و آشنایی مردم جهان با پیام آن